

Recognizing and Explaining the Effects of Megatrends and Trends on Contemporary Iranian City from the Perspective of Islamic Realism

Morteza Mirgholami ^{1,*} and Ahad Nejad Ebrahimi ² and Masoumeh Ayashm ³

1. Associate Professor in Urban Design, Faculty of Architecture & Urbanism, Tabriz Islamic Art University, Tabriz, Iran

2. Associate Professor in Architecture, Faculty of Architecture & Urbanism, Tabriz Islamic Art University, Tabriz, Iran

3. Ph.D. Student in Islamic Urbanism, Faculty of Architecture & Urbanism, Tabriz Islamic Art University, Tabriz, Iran

* Corresponding Author, m.mirgholami@tabriziau.ac.ir

ARTICLE INFO A B S T R A C T

UPK, 2020

VOL.4, Issue.3, PP, 19-36

Received: 29 Dec 2019

Accepted: 08 Apr 2020

Dep. of Urban Planning
University of Guilan

KEYWORDS: Megatrends,
trends, contemporary
Iranian city, Islamic
realism

Background: What we can see today is the increasing number of events that are taking place around the world. These events, which are driving the waves of globalization, are heading for cities as Megatrends. Consequently, new needs and issues are emerging in cities that divert cities from their originality. This authenticity can be termed as city values. The cities of our country have not been exempt from this rule and have been affected by these Megatrends and trends.

Objectives: In the present study, the aim is to explain the Megatrends and Trends in the city and to investigate and examine the impact of Megatrends and Trends on the contemporary Iranian city from the perspective of Islamic realism.

Methodology: According to the objectives, the present study can be considered as a qualitative study. The research method is descriptive-analytical and the approach of logical reasoning (cultural-discourse), using library and documentary studies and questionnaire in order to use Delphi technique.

Results: According to studies and evaluations, Megatrends and Trends can be examined and explained in the form of urban components, which include social megatrends, cultural megatrends, economic changes and its globalization, spatial-physical urban megatrends, political and legal megatrends, transportation megatrends and environmental megatrends. Also, the theoretical approach of Islamic realism, which originates from the field of Iranian-Islamic cities, was introduced as a framework for review and filtering.

Conclusion: Paying attention to current megatrends and trends in all fields and studying their impact on the dimensions of research, urban plans and programs and projects can be very efficient and effective. This is by choosing the Islamic realism approach as one Attitudes that are compatible with the Iranian city and today's approaches are becoming much more efficient and practical.

Highlights:

Detailed study of "Megatrends and Trends" in the form of "urban components" and presentation of "urban and Islamic types and examples";

Using the Islamic realism as a theoretical approach to research in order to evaluate and explain the Megatrends and Trends on the body of the contemporary Iranian city.

Cite this article:

Mirgholami, M., Nejad Ebrahimi, A., & Ayashm, M. (2020). Recognizing and explaining the effects of megatrends and trends on contemporary Iranian city from the perspective of Islamic realism. *Urban Planning Knowledge*, 4(3), 19-36. doi: 10.22124/UPK.2020.15330.1365

بازشناسی و تبیین اثرات کلان‌فرآیندها و فرآیندها بر شهر معاصر ایرانی از منظر واقع‌گرایی اسلامی^۱

مرتضی میرغلامی^{۱*}، احد نژادابراهیمی^۲ و معصومه آیشم^۳

۱. دانشیار طراحی شهری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران

۲. دانشیار معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران

۳. دانشجوی دکتری شهرسازی اسلامی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران

* نویسنده مسئول: m.mirgholami@tabriziau.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>دانش شهرسازی، ۱۳۹۹ دوره ۴، شماره ۳، صفحات ۱۹-۳۶ تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۰/۰۸ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۱/۲۰ گروه شهرسازی، دانشگاه گیلان</p>	<p>بیان مسئله: آنچه که امروزه شاهد آن می‌توان بود، افزایش روز افزون رویدادهایی است که در سرتاسر جهان جریان می‌یابد. این رویدادها که موج‌های پیشران جهانی شدن هستند، با عنوان کلان‌فرآیندها در حال پیشروی و دگرگون کردن شهرها می‌باشند. به تبع این موضوع، نیازها و مسائل جدیدی در شهرها در حال پیدایش بوده که شهرها را از اصالت خویش دور می‌کند. این اصالت را می‌توان در قالب ارزش‌های شهر نامید. شهرهای کشورمان نیز از این قاعده مستثنی نبوده و تحت‌تأثیر این کلان‌فرآیندها و فرآیندها قرار گرفته است.</p> <p>هدف: در پژوهش حاضر، هدف تبیین کلان‌فرآیندها و فرآیندها در شهر و واکاوی و بررسی تأثیر کلان‌فرآیندها و فرآیندها بر شهر معاصر ایرانی از منظر واقع‌گرایی اسلامی است.</p> <p>روش: با توجه به اهداف، پژوهش حاضر را می‌توان در زمره مطالعات کیفی قرار داد. روش پژوهش، توصیفی-تحلیلی و رویکرد استدلال منطقی (فرهنگی-گفتمانی)، با بهره‌گیری از مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی و پرسشنامه در جهت استفاده از تکنیک دلفی می‌باشد.</p> <p>یافته‌ها: با توجه به مطالعات و ارزیابی‌های انجام شده می‌توان کلان‌فرآیندها و فرآیندها را در قالب مؤلفه‌های شهری بررسی و تبیین نمود که مشتمل بر کلان‌فرآیندهای اجتماعی، کلان‌فرآیندهای فرهنگی، تغییرات اقتصادی و جهانی شدن آن، کلان‌فرآیندهای فضایی-کالبدی شهری، کلان‌فرآیندهای سیاسی و حقوقی، کلان‌فرآیندهای حمل و نقلی و کلان‌فرآیندهای زیست محیطی می‌باشد. همچنین رویکرد نظری واقع‌گرایی اسلامی - که برخاسته از زمینه شهرهای ایرانی-اسلامی می‌باشد - به‌عنوان چهارچوب بررسی و فیلتر معرفی نمود که کلان‌فرآیندها و فرآیندها در صورت عبور از این فیلتر مطالعاتی و عقیدتی در سطوح مطالعاتی، پژوهشی و اجرایی در کشور جاری شوند.</p> <p>نتیجه‌گیری: توجه به کلان‌فرآیندها و فرآیندهای جاری در تمامی حوزه‌ها و مطالعه تأثیر گذاری آن‌ها در ابعاد پژوهش‌ها، طرح‌ها و برنامه‌ها و پروژه‌های شهری می‌تواند بسیار کارآ و مؤثر واقع شود این امر با گزینش رویکرد واقع‌گرایی اسلامی به‌عنوان یکی از چهارچوب‌هایی نگرشی سازگار با شهر ایرانی و رویکردهای امروزی، بسیار کارآتر و کاربردی‌تر می‌شود.</p>

کلید واژه‌ها: کلان‌فرآیند، فرآیند، شهر معاصر ایرانی، واقع‌گرایی اسلامی

نکات برجسته:

مطالعه و بررسی تفصیلی «کلان‌فرآیندها و فرآیندها» در قالب «مؤلفه‌های شهری» و ارائه «گونه‌ها و مصادیق شهری و اسلامی»؛ بهره‌گیری از مکتب فلسفی رئالیسم اسلامی (واقع‌گرایی اسلامی) تحت عنوان رویکرد نظری پژوهش در راستای ارزیابی و تبیین اثرات کلان‌فرآیندها و فرآیندها بر پیکره شهر معاصر ایرانی.

^۱ مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری نگارنده سوم تحت عنوان «ارزش‌های شهر ایرانی-اسلامی و کلان‌فرآیندها با تأکید بر مؤلفه فضایی-کالبدی» به راهنمایی نگارنده اول و دوم در مقطع دکتری رشته شهرسازی اسلامی، در دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه هنر اسلامی تبریز می‌باشد.

ارجاع به این مقاله: میرغلامی، مرتضی، نژادابراهیمی، احد و آیشم، معصومه. (۱۳۹۹). بازشناسی و تبیین اثرات کلان‌فرآیندها و فرآیندها بر شهر معاصر ایرانی از منظر واقع‌گرایی اسلامی. *دانش شهرسازی*، ۴(۳)، ۱۹-۳۶. doi: 10.22124/UPK.2020.15330.1365

بیان مسئله

امروزه تغییرات جامعه با سرعت بیشتری به وقوع می‌پیوندد. این اتفاقات، افزایش روز افزون وابستگی متقابل کشورها و ملل، تمرکز زدایی جوامع و نهادهای موجود که به دلیل گسترش فناوری اطلاعات شتاب بیشتری یافته است، تمایل روزافزون به جهانی شدن به همراه حفظ ویژگی‌های ملی، قومی و فرهنگی و بسیاری عوامل دیگر، لزوم درک بهتر از تغییرات و آینده را برای دولت‌ها، کسب و کارها، سازمان‌ها و مردم ایجاب می‌کند. این تغییرات و رویدادها، تحت‌عنوان کلان‌فرایندها و فرایندها در پی گسترش در تمامی سرزمین‌ها بوده و موج‌های پیشران در موضوع جهانی شدن و آینده‌پژوهی هستند. در کشور ایران نیز کلان‌فرایندها و فرایندها ورود کرده و تأثیرات بسیاری در تمامی وجوه شهری و شهروندی گذاشته است. توجه به اکلان‌فرایندها و فرایندها و پیش‌بینی تأثیرات و جهات پیشروی آن از جمله ضروریات اساسی در شهرها می‌باشد.

کلان‌فرایند مفهومی معنادار می‌باشد و به‌عنوان یک تغییر عظیم سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی و یا فناورانه است که به کندی شکل می‌گیرد، اما شاید برای ده‌ها سال بر روی طیف وسیعی از فعالیت‌ها، فرایندها و ادراکات در ابعاد اجتماعی و دولتی تأثیر بگذارد. کلان‌فرایند، فرایند گسترده‌ای از یک اثر عمده و یا ترکیبی از زیرفرایندهایی است که خود قادر به خلق تأثیرات عمده می‌باشند (شیتته، زمپروتی، بنتی، روگیلی، ۲۰۰۷). در واقع می‌توان گفت کلان‌فرایندها در جهان حاضر بیشترین تأثیر و تغییرات را به‌وجود آورده و در بازه زمانی طولانی در بستری نظیر شهرها باقی مانده و گاهی این بازه زمانی طولانی بیشتر از عمر انسان‌ها نیز می‌گردد. با توجه به بستر تأثیر گذاری کلان‌فرایندها و فرایندها، و انتخاب شهر معاصر ایرانی در جهت تدقیق موضوع، بهره‌گیری از رویکرد نظری در جهت تدقیق چهارچوب نگرشی ضروری می‌باشد. از این روی با استفاده از رویکرد نظری واقع‌گرایی اسلامی، به بررسی و واکاوی ابعاد موضوع پرداخته شده است. پرسش‌ها در پژوهش حاضر این موارد را شامل می‌شود: «کلان‌فرایندها و فرایندهای تأثیرگذار بر شهر معاصر ایرانی کدامند؟ اصول و احکام و حقوق واقع‌گرایی اسلامی در بررسی و مطالعه مسائل کدامند؟ این اکلان‌فرایندها و فرایندها چه تأثیراتی بر شهر معاصر گذاشته؟ و آیا از منظر واقع‌گرایی اسلامی (بعنوان رویکرد نظری پژوهش و دیدگاه متناسب با شهر معاصر ایرانی) قابلیت توجیه‌پذیری را دارند؟» با توجه به سوالات تدوین شده، هدف کلی از پژوهش حاضر بررسی و واکاوی تمامی ابعاد و وجوه تأثیر گذاری اکلان‌فرایندها و فرایندها بر شهر معاصر ایرانی از منظر واقع‌گرایی اسلامی می‌باشد. روش پژوهش حاضر با توجه به پرسش‌ها و اهداف، تحقیق حاضر نیازمند روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و رویکرد استدلال منطقی (فرهنگی-گفتمانی) است. در پژوهش حاضر در جهت تبیین موضوع از رویکرد نظری واقع‌گرایی اسلامی استفاده شده و شیوه‌های مورد استفاده در این تحقیق مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای و پرسشنامه در جهت تبیین اکلان‌فرایندها و فرایندهای شهر می‌باشد. در ادامه به بررسی تأثیر اکلان‌فرایندها در شهر معاصر ایرانی از منظر واقع‌گرایی اسلامی پرداخته شده است.

مبانی نظری پژوهش

رویکرد نظری: واقع‌گرایی اسلامی و اصول، احکام و حقوق آن

واقع‌گرایی یا رئالیسم، یک مکتب فلسفی است که مدعی است بین علم و معلوم قابلیت تطابق وجود دارد (طباطبایی، ۱۳۸۶). دو دیدگاه عمده واقع‌گرایی عبارتند از: (۱) واقع‌گرایی خام یا واقع‌گرایی پوزیتیستی شناخت را حاصل انعکاس ساده و مستقیم جهان طبیعت و مادی در ابزارهای حسی و خیالی انسان می‌داند. (۲) واقع‌گرایی انتقادی که معتقد است دانش همواره تقریبی از واقعیت است (اسکندری، ۱۳۹۱، ۶۱). از بین دو نوع واقع‌گرایی یاد شده، فلسفه اسلامی (صدرایی) قائل به واقع‌گرایی انتقادی است (سایر، ۱۳۸۶) و (اسکندری، ۱۳۹۱، ۶۲). در دین مبین اسلام و خاصه در واقع‌گرایی اسلامی، دو نوع احکام ثابت و احکام متغیر منشا و اساس برنامه‌ریزی، قانون‌گذاری و حکومت‌داری در جامعه و شهرهای اسلامی است.

احکام اسلام فقط شامل امور ثابت حیات انسان است؛ درباره این که چه اموری از حیات انسان ثابت و چه اموری متغیر است؟ می‌توان ابعاد مختلف زندگی انسان را در چهار بخش بررسی نمود: الف) رابطه انسان با خدا: مانند پرستش (ب) رابطه انسان با خود: مانند تهذیب نفس (ج) رابطه انسان با طبیعت: مانند نوع خوراک، پوشاک، مسکن و ابزار و وسائل مورد استفاده در زندگی (د) رابطه

انسان با انسان‌های دیگر: مانند روابط خانوادگی، روابط اجتماعی در داخل یک جامعه و روابط اجتماعی بین جوامع که تنظیم این روابط در قالب قوانین مدنی، قضایی، اساسی، بین الملل و مانند آن تجلی می‌کند (مطهری، ۱۳۷۰، ۳۱-۳۹). احکام، اصول و مقرراتی که در جامعه اسلامی می‌بایست تبیین و اجرا گردد مشتمل بر دو قسم است:

(۱) قوانین ثابت و ابدیت دین و شریعت: احکام آسمانی و قوانین شریعت که مواردی ثابت و احکام غیر قابل تغییر می‌باشند، اینها یک سلسله احکامی هستند که به وحی آسمانی به عنوان دین فطری غیر قابل نسخ بر رسول اکرم (ص) نازل شده اند و برای همیشه در میان بشر واجب الاجرا معرفی گردیده، چنانکه اشاره می‌شود: "فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ" (پس [با توجه به بی پایه بودن شرک] حق گرایانه و بدون انحراف با همه وجودت به سوی این دین [توحیدی] روی آور، [پای بند و استوار بر] سرشت خدا که مردم را بر آن سرشته است باش برای آفرینش خدا هیچگونه تغییر و تبدیلی نیست؛ این است دین درست و استوار؛ ولی بیشتر مردم معرفت و دانش [به این حقیقت اصیل] ندارند) سوره روم، آیه ۳۰؛ و در سنت نیز وارد شده است: "خَلَالَ مُخَمِّدٍ خَلَالَ أَيْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَ حَرَامُهُ حَرَامٌ أَبَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ؛ حلال محمد تا روز قیامت حلال است و حرام محمد تا قیامت حرام است". در میان همین قوانین مدنی نیز نمونه‌های بسیار از مواد ثابت داریم، مانند: وجوب زندگی اجتماعی، و اصل دفاع از مقدسات، و اصل اختصاص مالی، و تأسیس حکومت و نظایر آنها (به نقل از مولایی، ۱۳۹۶، ۵۱). بنابراین توجه به اصل این قوانین ثابت در جامعه اسلامی واجب می‌باشد.

(۲) قوانین متغیر و مصلحت جامعه: مقرراتی است که از کرسی ولایت سرچشمه گرفته، به حسب مصلحت وقت وضع شده و اجرا می‌شود، این نوع مقررات در بقا و زوال خود تابع مقتضیات و موجبات وقت است و حتماً با پیشرفت مدنیت و تغییر مصالح و مفساد تغییر و تبدیل می‌یابد (طباطبایی، ۱۳۸۷، ۷۹-۷۵). این احکام و اصول وجهه ای موقت داشته و در مقیاس‌های کوچکتر نظیر مقیاس‌های محلی به کار برده می‌شود. تفاوت‌ها در سبک‌های زندگی و به طور عام تر در فرهنگ جامعه بستر تفاوت در این اصول و احکام متغیر می‌شود. اصول و احکام متغیر در بستر زمانی خویش می‌تواند پذیرای رویدادهای نوین باشد.

از نظر شهید مطهری، قوانین اسلامی (احکام ثابت) مشتمل بر چهار دسته اند: (۱) رابطه انسان با خدا؛ (۲) آنچه مربوط به رابطه انسان با خود اوست؛ (۳) آنچه مربوط به رابطه انسان با طبیعت است؛ (۴) آنچه مربوط به رابطه انسان با انسان است (مطهری، ۱۳۸۱، ۳۲-۲۹). همچنین آیت الله جوادی آملی تعامل انسان (احکام ثابت) را در پنج بخش بررسی نموده اند: (۱) تعامل انسان با خود شامل احکام و دستورات و توصیه‌های اسلامی درباره تفکر و تدبّر، یادگیری و دانش اندوزی، کار و تلاش، حفظ تن و حرمت اضرار به نفس، نظافت و بهداشت، خوردن و آشامیدن، لباس و پوشش، زینت و آراستگی، مسکن، مسافرت، خواب و بیداری، تفریحات سالم و ورزش؛ (۲) تعامل انسان با هموعان که انجام اعمال و مناسبات عبادی، اخلاقی، اجتماعی و سیاسی را تنظیم می‌نماید؛ (۳) تعامل مردم و نظام اسلامی دارای چهار بخش نظام سیاسی، نظام اجتماعی، نظام شهرسازی و نظام خدمات عمومی و نظام اقتصادی است؛ (۴) تعامل انسان با حیوان که شامل سه بخش می‌باشد که عبارتند از: نگهداری حیوان، بهره‌گیری از حیوان و حقوق حیوان؛ (۵) تعامل انسان با خلقت زیست محیطی که شامل نه بخش محیط زیست، آب و هوا و خاک حاصلخیز، درختان و جنگل‌ها، فضای سبز و مرات، باد و باران، دریاها و نهرها، راه‌ها، مواد سوختی و گردشگری است (جوادی آملی، ۱۳۹۴). با توجه به مطالب آورده شده می‌توان به این مهم اشاره نمود که احکام ثابت توانایی بررسی موضوعات مختلف را داشته، عبارتی دیگر فیلتر و چهارچوب بررسی ما می‌باشند. به همین دلیل تبیین این احکام از ضروریات در پژوهش حاضر است. در رابطه با رویکرد نظری واقع‌گرایی اسلامی، و همچنین با نگرشی بر سخنان شهید مطهری و آیت الله جوادی آملی که احکام ثابت را در محوریت‌های گوناگون تقسیم نموده‌اند؛ احکام ثابت در پژوهش حاضر به این شرح هستند: حقوق و اصول الهی (خداوند)، حقوق و اصول نفس، حقوق و اصول سایر انسانها و حقوق و اصول خلقت زیست محیطی.

جدول ۱

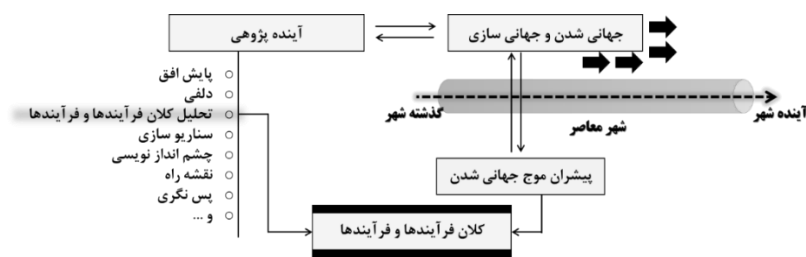
احکام، اصول و حقوق ثابت واقع‌گرایی اسلامی

ابعاد	الزامات / توصیف
حقوق خداوند	حقوق و اصولی که در رابطه با ارتباط انسان و خداوند بوده و مشتمل بر تمامی احکام و اصول عبادی و نیایشی می‌شود که انسان به عنوان یک مسلمان ملزم به انجام آن هستند. اصول و قوانینی نظیر: نماز، روزه، حج، جهاد، خمس و ...
حقوق نفس	حقوق و اصولی که در رابطه با ارتباط انسان با خود می‌شود و مشتمل بر فضائل و دوری از ردائیل است. این اصول و احکام را می‌توان متشکل از: قاعده حلال و حرام، حیا، تواضع، تقوی، دوری از ردائیلی نظیر دروغ و خیانت و ... دانست.
حقوق سایر انسانها	حقوق و اصولی که در رابطه با ارتباط انسان با سایر هم‌نوعان خود شده و مشتمل بر قوانین اجتماعی شهر اسلامی است. انسان در جهت زیست بهتر در بستر شهری ملزم به رعایت آنها است. این قوانین و اصول را می‌توان متشکل از: حق مالکیت، حقوق همسایگی، قاعده لاضرر، مصلحت اجتماع، روابط و تعاملات اجتماعی و ... دانست.
حقوق خلقت زیست محیطی	حقوق و اصولی که در رابطه با ارتباط انسان با خلقت زیست محیطی است. همه انسان‌ها در ارتباط خویش با خلقت زیست محیطی ملزم به رعایت و در نظر گرفتن آن‌ها هستند. این اصول و قوانین متشکل از: جلوگیری از اسراف و حیف و میل منابع طبیعی و حیاتی، آزار نرساندن به سایر مخلوقات زیست محیط و ... می‌باشند.

احکام، اصول و حقوق ثابت

شهر و اکلان‌فرایندها

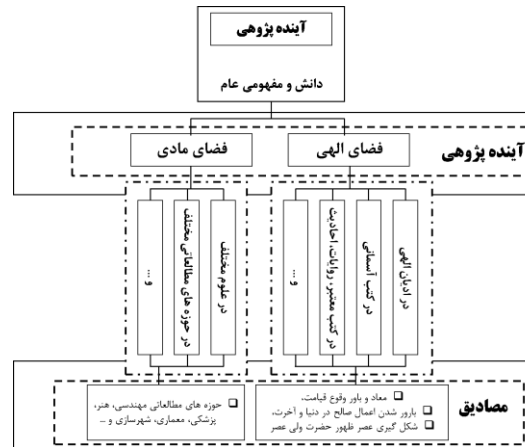
جهانی شدن واقعیتی چند بُعدی است که ابعاد مختلف سیاسی، حقوقی، فرهنگی، اقتصادی، ارتباطی، زیست محیطی، فناوری و... را در بر می‌گیرد و در مورد آن رویکردها و تحلیل‌های گوناگونی وجود دارد (معیری، ۱۳۹۳، ۱۵). در رابطه با مفهوم جهانی شدن و روش‌ها و فرایندها آن سخنان متنوعی در کتب گوناگون توسط نظریه پردازان بسیاری آورده شده است؛ که این مهم نشانگر فقدان توافقی کلی میان محققین در این حوزه است. جان تالینسون در تعریف جهانی شدن می‌گوید: «جهانی شدن در فرآیند توسعه سریع پیوندهای پیچیده میان جوامع فرهنگها، نهادها و افراد در تمامی نقاط جهانی معنا پیدا می‌کند و هاروی جهانی شدن را متضمن دو عنصر فشردگی در زمان و مکان و کاستن از فاصله‌ها می‌داند» (گودرزی، ۱۳۸۰، ۶). اما می‌توان در تعریفی ساده از مفهوم جهانی شدن اینگونه آورد که: جهانی شدن نتیجه‌ای از توسعه و رشد در محورهایی نظیر تعاملات اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی در میان دولت‌ها و ملت‌ها با یکدیگر می‌باشد. جهانی شدن مشتمل بر امواجی است که به نظر می‌رسد نظم برآمده از عصر جدید را دستخوش تغییر و دگرگونی نموده است. این امواج در حقیقت همان کلان‌فرایندها و فرایندها در جامعه و عصر حاضر ما هستند. با توجه به مباحث گفته شده، در باب معرفی جهانی شدن و ویژگی‌های آن، ضرورت مطالعه آینده پژوهی به منصفه ظهور می‌رسد. آینده پژوهی می‌تواند در راستای طی مسیر جهانی شدن، کارآ جلوه نماید. از طرفی دیگر اکلان‌فرایندها و فرایندها و تحلیل آن‌ها یکی از روش‌ها و بخش‌های کلیدی در آینده پژوهی و آینده نگاری است.

شکل ۱. کلان‌فرایندها و فرایندها، عنصر ارتباط دهنده جهانی شدن و مطالعات آینده پژوهی

یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های شریعت مقدس اسلام «توجه به آینده» است. این موضوع را می‌توان در اعتقادات، اخلاقیات، و مناسک دینی مشاهده نمود. ظهور اسلام به‌عنوان آخرین دین برای بشریت در قرن ششم میلادی، نویدبخش این بود که باورها و دستورهای این دین، نجات بخش انسان‌ها در همه‌ی اعصار خواهد بود. باورها، ارزش‌ها، و احکام این دین به گونه‌ای طراحی و عرضه شده است که با درنوردیدن زمان و مکان، توان پاسخ‌گویی به همه‌ی نیازهای بشری را دارد. اعتقاد و باور به معاد و زندگی جاودان برای انسان، نمونه‌ای از طراحی آینده بشریت است. توجه به آینده به قدری مهم است که در برخی از آیات قرآن کریم،

خداوند با ذکر قسم‌های متعدد، وقوع قیامت را حتمی بیان کرده است (منطقی، ۱۳۹۱). یکی دیگر از نمونه‌های ارزشمند آینده پژوهی در جامعه و دین مبین اسلام، را می‌توان وعده الهی در خصوص شکل‌گیری عصر ظهور حضرت ولی عصر مشاهده نمود.

شکل ۲. حوزه‌های متأثر از آینده پژوهی و مصادیق آن

در آینده پژوهی از شیوه‌های مختلف برای اندیشیدن و پژوهش استفاده می‌شود؛ هر شیوه می‌تواند کارکردها و مزایای ویژه‌ای داشته باشد و بتواند در حوزه‌ای خاص به یک سوال متناسب با آن پاسخ مناسبی ارائه دهد. این مساله سبب شده است که آینده پژوهی از روش‌های پرشماری بهره جوید. در پژوهش حاضر از میان روش‌های آینده پژوهی، روش تحلیل و تاثیر کلان‌فرایندها و فرایندها گزینش شده است. در واقع در این مطالعه به بررسی کلان‌فرایندها و فرایندها در شهر معاصر از منظر واقع‌گرایی اسلامی پرداخته شده است.

کلان‌فرایندها و فرایندها در شهر معاصر

یکی از محوریت‌های مهم در بحث مطالعه آینده شهرها و ارزیابی کیفیات چشم‌اندازهای متصور شده، کلان‌فرایندها هستند. کلان‌فرایندها در پژوهش‌های امروزی توجه ویژه‌ای را به خود جلب کرده‌اند و به تبع گستردگی و تنوع، تعاریف مختلفی نیز از کلان‌فرایندها ارائه گردیده است. واژه کلان‌فرایند برای اولین بار در سال ۱۹۸۲ میلادی توسط جان نایسیت با انتشار کتابی تحت عنوان «کلان‌فرایندها» مطرح شد. این کتاب چشم‌اندازی جدید را از هزاره جدید براساس ده کلان‌فرآیند به تصویر کشید و شیوه تحلیل فرآیند را در حوزه آینده پژوهی ارتقا داد.

در یکی از پژوهش‌های پایه‌ای در حوزه کلان‌فرایندها، تعریف این عبارت به این صورت آورده شده است: «اکلان‌فرایندها، ایده‌هایی تاریخی هستند که در بستر زمان شکل می‌گیرند و طی دوره‌هایی طولانی باقی می‌مانند. گاهی اکلان‌فرایندها آن قدر طولانی می‌شوند که حضور و اثرگذاری آن‌ها را فراموش می‌کنیم. چون عمرشان فراتر از عمر یک نسل است. کلان‌فرایندها فراگیر هستند تاریخ زندگی انسان را متحول می‌کنند» (دیکسون، ۲۰۱۶).

فرایندها، الگوهای تغییر در چیزهای پراهمیت از دید مشاهده گر هستند که در طول زمان بوقوع می‌پیوندند. نخستین گام در آینده پژوهی، کشف فرایندهایی است که هم اکنون در جریان هستند. این روش در حقیقت پیش‌بینی آینده از روی قرائن و شواهد تاریخی است که تغییرات یک داده در گذشته نشان می‌دهد. فرآیند کاوی بویژه برای سنجش کارایی سیاست‌گذاری‌ها و نمایان ساختن مشکلات در حال ایجاد، سودمند می‌باشد (مقیمی، ۱۳۹۴، ۹۲). فرآیند (رشد، ترند) یعنی پدیده‌ای که در یک مدت کوتاه با یک گرایش و منطق خاصی تکرار می‌شود یا به عبارتی دیگر فرایندها یعنی تغییر و توسعه به سمت یک چیز جدید و متفاوت. به عبارتی یک فرایندها نشان می‌دهد که یک موضوع اجتماعی یا مفهوم خاص به سمت جایگاه و گرایش خاصی میل و گرایش داشته و این گرایش در یک برهه زمانی خاص تداوم داشته است. تحلیل فرایندها یکی از کاربردی‌ترین تکنیک‌های پیش‌بینی

¹ Dixon, 2016

است. تحلیل فرایندها کاربردی گسترده و به نسبت آسان دارد. اما برای این که این روش به آینده به درستی انجام پذیرد، باید اطمینان داشت که فرایندها مورد مطالعه، تغییر جهت نداده و در مسیر خود باقی خواهد ماند (ناظمی، قدیری، ۱۳۸۵). در واقع این روش پیش بینی آینده از روی قراین و شواهد تاریخی است که تغییرات یک داده در بستری زمانی نشان می دهد.

فرایندها کلان فرایندها از لحاظ ماهیت، به گونه ای فضای کسب و کار و جامعه را تغییر می دهند که اثرات آنها نه سال ها، بلکه چندین دهه پابرجا می ماند. از سوی دیگر، اثر این فرایندها کلان فرایندها بر هر فرد جامعه انسانی خواهد بود و فرصت ها و تهدیدات ویژه خود را بر فضای کسب و کار و جوامع انسانی فرود می آورند. از این روی، نگرش به فرایندها کلان فرایندها در هر فعالیت آینده پژوهی و تدوین سیاست های کلان با برد زمانی طولانی، اجباری می باشد. بر این اساس، فرایندها کلان فرایندها را می توان تغییرات بنیادین عمده ای در سطح جوامع، فناوری ها، عرصه ی اقتصاد و شرایط سیاسی تعریف کرد که از سه ویژگی اصلی پیروی می کنند:

- ۱) توسعه ی فرایندها کلان فرایندها آهسته است ولی در زمانی که به تبلور می رسند اثر آنها حداقل تا ۲۵ سال پابرجا می ماند؛
- ۲) کلان فرایندها بر گستره های گوناگون و متنوعی از حیات انسان اثر می گذارند؛
- ۳) کلان فرایندها، خوی و منش جهانی دارند و منحصر به جغرافیا و کشور نیستند هر چند که ممکن است اثر آنها در یک جغرافیای ویژه، چشمگیرتر باشد (مولر^۱، ۲۰۱۲).

در واقع می توان گفت: فرایندها، سرمشق و الگوهای تغییر و توسعه در جامعه می باشند که دوره عمر طولانی داشته و اثرگذاری آنها نیز در بازه زمانی طولانی تری مطرح می شود. این فرایندها در تمامی ابعاد و جنبه های حیات انسانی تاثیر می گذارند. فرایندها مرتبط با یک حوزه، تشکیل کلان فرآیند می دهند و پیشران این حوزه به شمار می روند. فرایندها و کلان فرایندها ذات مثبت و یا منفی ندارند، در واقع تأثیرات ناشی از آنها در جامعه و افراد می تواند مثبت و یا منفی باشد. کلان فرایندها و فرایندهای موجود و تأثیرگذار در یک بازه زمانی در یک جامعه یکسان می باشند، اما نتایج حاصله از آنها در بسترهای مختلف جغرافیایی می تواند متفاوت و ویژه باشد. در جامعه امروزی کلان فرایندهایی نظیر شهرنشینی، فضای مجازی و اینترنت، آسیب پذیری اقتصادی، جنگ، شکاف بین نسل ها، تغییر اعتقادات و باورها، مسائل محیط زیست و... در گسترش شهرهای امروزی تاثیر گذاشته و شهر را به سوی آینده ای مبهم سوق می دهد. این موضوع به اندازه ای نگران کننده شده است که در پژوهش های جدید به بررسی آینده شهرهای ایرانی-اسلامی در هزاره جدید پرداخته شده است.

اما توجه و تاکید قابل توجهی به امر فرایندها کلان فرایندها و فرایندها به عنوان پیشران های گسترش و تاثیر پذیری شهرها توسط آنها نشده است. نظریه پردازان متعددی در خصوص فرایندها کلان فرایندهای جامعه حاضر و دسته بندی آنها مطالبی را ارائه نموده اند؛ در جهت خوانایی بیشتر در جدول زیر این دسته بندی ها آورده شده است.

جدول ۲

دسته بندی فرایندها کلان فرایندها و فرایندها از دیدگاه صاحب نظران و موسسات مرتبط

نظریه پرداز / موسسه	دسته بندی فرایندها کلان فرایندهای جهانی
نایسبیت، ۱۹۸۲ ^۲	۱) تولید انبوه اطلاعات؛ ۲) فناوری پیشرفته؛ ۳) ظهور اقتصاد جهانی به جای اقتصادهای ملی و محلی؛ ۴) مدیریت کسب و کار؛ ۵) تمرکز زدایی؛ ۶) نگرش جدید به فردگرایی؛ ۷) دموکراسی مشارکتی؛ ۸) شبکه ها به عنوان تسهیل گر؛ ۹) شهرنشینی و سرعت بالای گسترش آن؛ ۱۰) تنوع گزیننده ها بخصوص در رابطه با نقش زنان در جامعه.
شرکت مشاوره زد-پانک، ۲۰۰۸ ^۳	۱) تغییرات جمعیتی؛ ۲) افزایش فردگرایی؛ ۳) مسائل بهداشتی؛ ۴) خیزش زنان؛ ۵) تنوع فرهنگی؛ ۶) الگوهای جدید شبکه؛ ۷) زندگی دیجیتال؛ ۸) توجه به طبیعت؛ ۹) هوش هیجانی؛ ۱۰) تکنولوژی همگرا؛ ۱۱) جهانی سازی؛ ۱۲) اقتصاد دانش بنیان؛ ۱۳) چرخه کسب و کار؛ ۱۴) تغییرات چرخه جهان؛ ۱۵) الگوهای جدید مصرف؛ ۱۶) انرژی و منابع بازاریابی؛ ۱۷) تغییرات اقلیمی؛ ۱۸) شهرنشینی و گسترش آن؛ ۱۹) نظم جدید سیاسی؛ ۲۰) افزایش تهدیدات امنیت بین المللی.
شرکت مشاوره اچ-زد، ۲۰۱۱ ^۴	۱) افزایش مسئولیت پذیری های زیست محیطی و اجتماعی؛ ۲) شتاب روزافزون در تکنولوژی؛ ۳) تغییرات کلان در محیط اقتصادی و سیاسی؛ ۴) تغییر مراکز رشد اقتصادی ۵) تغییرات جمعیتی.

¹ Moller, 2012

² Naisbitt, 1982

³ Z_Punkt Consulting Firm, 2008

⁴ H&Z Consulting, 2011

شوونکر، رافل، ۲۰۱۴	۱) جهانی شدن و افزایش همگرایی اقتصاد جهانی؛ ۲) تغییرات جمعیتی؛ ۳) تکنولوژی و فنآوری های جدید؛ ۴) کمبود منابع بخصوص سوخت-های فسیلی؛ ۵) تغییرات اقلیمی؛ ۶) دانش اجتماعی؛ ۷) افزایش اهمیت مسئولیت پذیری در مقیاس جهانی.
شرایر، ۲۰۱۵	۱) آینده هوشمند و دیجیتالی شده؛ ۲) بازخوانی محوریت سلامت؛ ۳) شهرنشینی و گرایشات آن؛ ۴) منابع موجود در جهان؛ ۵) افزایش کارآفرینی؛ ۶) بازار جهانی.
آتکینسون، ۲۰۱۶	۱) تحولات و تغییرات جمعیتی (فرآیندهایی مشتمل بر: افزایش جمعیت، پیری جمعیت و ...؛ ۲) افزایش فرصت ها و به دنبال آن افزایش نابرابری (بهره گیری از اینترنت و ...؛ ۳) مگاشهرها (افزایش شهرنشینی و ...؛ ۴) افزایش ارتباطات و کاهش حریم خصوصی؛ ۵) سلامت و بیماری ها (افزایش امید به زندگی، سبک زندگی، تغییرات آب و هوایی و ...؛ ۶) افزایش انتخاب های فردی؛ ۷) افزایش فردیت جامعه و کاهش انسجام اجتماعی (تغییر ساختار سنتی خانواده، افزایش تعداد خانواده های تک نفره و ...؛ ۸) همگرایی فرهنگی (صحبت به زبان مادری، تنوع فرهنگی و ...؛ ۹) استفاده از اینترنت و شبکه مجازی (دور کاری و ...؛ ۱۰) افکار عمومی به عنوان یک نیروی انقلابی.
دیکسون، ۲۰۱۶	۱) Fast (همه چیز سریع تر می شود)؛ ۲) Urban (توسعه شهرنشینی)؛ ۳) Tribal (شکل گیری قبیله های جدید)؛ ۴) Universal (جهانی شدن همه چیز)؛ ۵) Radical (افراطی گری)؛ ۶) Ethical (تغییر نگرش به اخلاق).
ام سی کان، ۲۰۱۶	فرآیندها کلان فرآیندهای مرتبط با مسائل شهری؛ ۱) نوزایی و احیاء شهرنشینی (شهرنشینی فشار زیادی را بر شهرها و به تبع آن در سیستم برنامه ریزی و سرریز جمعیت وارد می نماید)؛ ۲) زیرساخت های شهری (شهرنشینی و رشد جمعیت نیاز به بهبود شرایط کیفی و کمی را در شهر داشته و تقاضا برای زیرساخت های شهری بخصوص در مسائل اجتماعی و اقتصادی افزایش می دهد)؛ ۳) جمعیت سالخورده (جمعیت سالخورده نیازمند خدمات حمایتی-بهداشتی و شرایط ویژه در مسکن و زندگی در همه جنبه های زندگی می باشد)؛ ۴) افزایش منابع مالی (فرآیند رو به رشد در بودجه تحت مدیریت (FUM) تحت تاثیر صندوق های بازنشستگی و صندوق های مستقل توسط سرمایه گذاران بزرگ و غالب شکل گرفته است)؛ ۵) پایداری (موضوع پایداری در محوریت ها و جنبه های مختلف یک جامعه ضروری است نظیر: ساختار دولت، سرمایه گذاران و مصرف کنندگان در رابطه با تولیدات و ...؛ که برقراری این امر نتایج محیطی و اجتماعی مطلوبی را در جامعه به ارمغان می آورد. به طور معمول تمام افراد جامعه به نوعی خواستار برقراری پایداری در تمام جنبه های اداری-اقتصادی کشور می باشند و دلیل این امر علاوه بر نتایج مطلوب بر حوزه های اقتصادی-اجتماعی، افزایش تولید و کارایی بیشتر نیز است)؛ ۶) تکنولوژی و فنآوری های مخرب
سیلر، ۲۰۱۷	۱) محوریت مسائل اقتصادی (افزایش تجارت و تعاملات جهانی و ...؛ ۲) محوریت مسائل سیاسی (افزایش اهمیت سازمان ملل متحد، مطرح شدن کمیته های جهانی و ...؛ ۳) محوریت مسائل فرهنگی (تنوع فرهنگی، تنوع در هنر و ...؛ ۴) محوریت مسائل اکولوژیکی (تنوع زیستی، تغییرات اقلیمی و ...).
سیدمیرزایی، ۱۳۸۳	محورهای عمده در کلان فرآیند شهرنشینی؛ ۱) محور جمعیتی: رشد قابل توجه جمعیت شهری در کشور های در حال توسعه، سرریز جمعیت روستایی و ادامه حرکت های مهاجرتی، افزایش نسبت کهنسالان و ...؛ ۲) محور اقتصادی: افزایش تولید در سایه برخورداری از فناوری های موثر، رقابت پذیری اقتصادی، جهانی شدن، فقر و انباشت ثروت، افزایش تقاضا و ...؛ ۳) محور اجتماعی: دگرگونی در خانواده و ساختار آن، استمرار نابرابری های اجتماعی و اقتصادی به ویژه برای زنان، فقر و نابرابری شهری، توزیع نامتعادل ثروت، افزایش جرائم، شیوع رفتارهای انحرافی توسط زنان و مردان جوان، افزایش طلاق، کاهش استحکام خانواده و ...؛ ۴) محور زیست محیطی: افزایش فشار بر منابع طبیعی، رشد قابل توجه مصرف انرژی در اثر افزایش حجم تقاضا، کاهش منابع آب، رقابت در دستیابی به انرژی اتمی، خطرات مسلم ناشی از استفاده نابخردانه از آن در به کرسی نشاندن برخی مسائل از سوی بعضی حکومت ها، افزایش گازهای گلخانه ای و خطرات حتمی آن در بالا رفتن دمای زمین با پیامدهای فراوان آن، خطر نوب شدن یخ های قطبی و بالا آمدن سطح آبهای دریاها و فاجعه های زیست محیطی ناشی از آن و ...
دولتشاه، ۱۳۹۵	۱) رشد ناهمگون جمعیت جهان که به صورت کاهش رشد جمعیت کشورهای توسعه یافته و افزایش رشد جمعیت کشورهای در حال توسعه؛ ۲) رشد ارزش های شخصی و افول ارزش های سنتی، قدرت گرفتن افراد؛ ۳) تنوع در اعتقادات مذهبی، دور شدن از مذاهب سنتی؛ ۴) افزایش مهاجرت بین کشورها؛ ۵) ارتقای سطح تحصیلات توأم با افزایش اطلاعات در دسترس؛ ۶) گسترش شهرنشینی و رشد شهرها در سراسر جهان.
فنی، ۱۳۹۳	۱) گسترش فرآیند صنعتی شدن؛ ۲) رشد شهرنشینی و شهرهای جهانی؛ ۳) افزایش مسائل محیط زیست؛ ۴) شکاف وسیع جهانی میان فقر و غنا؛ ۵) مهاجرت های انسانی؛ ۶) و ...

با توجه به دیدگاه‌های آورده شده در قالب نظریه پردازان و موسسات در رابطه با موضوع فرآیندها و فرآیندها کلان‌فرآیندها، می‌توان به این موضوع اشاره نمود که فرآیندها کلان‌فرآیندهای عصر حاضر، در مجموع یکسان بوده و تنها بسته به بستر، زمینه و زمان تغییر پیدا می‌کند. این تغییر در فرآیندهای هر روند و نتایج آن بروز داده می‌شود. به عنوان مثال کلان فرآیند تغییرات جمعیتی، مبحث مهمی بوده که کشورها و جوامع بسیاری را درنور دیده است، اما با توجه به زمینه و بستر مطالعاتی ممکن است فرآیند و نتایج منتج از آن در جامعه‌ای به صورت افزایش جمعیت کهنسالان بوده و در نمونه دیگری مسئله مهاجرت باشد. توجه به وقایع جاری در جامعه در کنار دیدگاه‌ها و دسته بندی های ارائه شده در این حوزه می‌تواند در تبیین دقیق تر فرآیندها کلان‌فرآیندها و فرآیندها پژوهشگران را یاری نماید. همانطور که پیشتر نیز اشاره گردید، موضوع فرآیندها کلان‌فرآیندها در سه محوریت اصلی تاثیرگذاری خود را نشان می‌دهند، این سه محوریت مشتمل بر سیاست، فرهنگ-اجتماع و اقتصاد. هر سه محوریت خود منجر به شکل‌گیری

¹ Schreiber, 2015

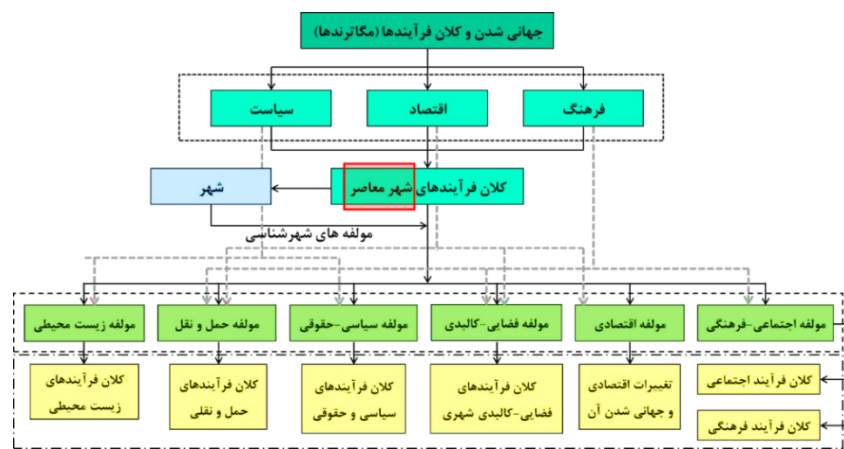
² Atkinson, 2016

³ McCann, 2016

⁴ Funds Under Management

⁵ Sieler, 2017

فرایندها کلان‌فرایندهایی در جوامع می‌شود و هر کلان‌فرآیند خود متشکل از فرایندهایی داخلی بوده که شهر امروزین را تحت تاثیر خود قرار داده و ارزش‌های موجود در آن را تغییر (این تغییر می‌تواند تقویت و یا تضعیف باشد) می‌دهند. همانطور که در شکل ۵ گویا است، جهانی شدن و امواج آن سه محوریت فرهنگ، اقتصاد و سیاست را تحت تاثیر قرار می‌دهند. از طرفی دیگر بستر تاثیرگذاری در شهر می‌باشد و مطالعات شهر و شهری همواره برپایه مولفه‌های شهرنشینی صورت می‌گیرد. در همین راستا می‌توان فرایندها کلان‌فرایندهای شهرهای معاصر در قالب مولفه‌های شهرشناسی به تفکیک در شکل ۳ ارائه نمود. آنگونه که از شکل ۳ بر می‌آید تدقیق فرایندها کلان‌فرایندهای جهانی در شهر براساس مولفه‌های شناخت شهری صورت گرفته است و بر حسب ضرورت شهر معاصر، فرایندها کلان‌فرایندهای شهر معاصر در هفت محوریت براساس شش مولفه تدوین شده است. این فرایندها کلان‌فرایندها شامل: فرایندها کلان‌فرایندهای فرهنگی، فرایندها کلان‌فرایندهای اجتماعی، تغییرات اقتصادی و جهانی شدن آن، فرایندها کلان‌فرایندهای فضایی-کالبدی، فرایندها کلان‌فرایندهای سیاسی و حقوقی، فرایندها کلان‌فرایندهای حمل و نقلی و فرایندها کلان‌فرایندهای زیست محیطی می‌باشند.

شکل ۳. استنتاج فرایندها کلان‌فرایندها و فرایندهای شهر معاصر

همانطور که پیشتر نیز مورد اشاره قرار گرفت، در راستای تبیین فرایندها کلان‌فرایندها خاصه فرایندهای داخلی در هر کلان‌فرآیند، پرسشنامه‌ای تنظیم و در میان صاحب نظران این حوزه توزیع گردید. در پرسشنامه ارسالی، فرایندها کلان‌فرایندها و سپس فرایندهایی که در کلان‌فرآیند در شهرهای معاصر ایران تاثیر گذار بوده جمع آوری شده و پرتکرار ترین آن‌ها در قالب نتایج حاصل از پرسشنامه جمع‌بندی شده است. در ادامه با توجه به مطالب آورده شده در رابطه با فرایندها کلان‌فرایندها و فرایندها و شرایط معاصر شهرهای مان و با اتکا به این موضوع که شهر در قالب یک موجودیت یکپارچه متشکل از مولفه‌های متفاوتی بوده که هر کدام بخش خاصی را مطالعه می‌کنند و نتایج حاصله از پرسشنامه‌ها، فرایندهای داخلی هر فرایندها کلان‌فرایندهای شهر معاصر، برپایه هر مولفه به تفکیک در جدول زیر آورده شده است.

^۱ هم‌نشینی دو واژه کلان‌فرآیند و مولفه‌های شهرشناسی = بعنوان مثال کلان‌فرآیند اجتماعی، به معنای فرایندها کلان‌فرایندهای موجود در حوزه اجتماعی تاثیرگذار بر شهر می‌باشد. کلان‌فرآیند اجتماعی خود مشتمل بر اجزا کوچکتری تحت عنوان فرآیند می‌باشد که در جدول ۳ کلان‌فرآیند و فرآیند داخلی هر کلان‌فرآیند به تفکیک ارائه شده است.

جدول ۳

فرایندها کلان‌فرایندها و فرایندهای شهر معاصر و گونه‌ها و مصادیق آن

مؤلفه	فرایندها کلان‌فرایندها (مگاترند) و فرایندها (ترند)	گونه‌ها / مصادیق
مؤلفه اجتماعی-فرهنگی	* ظهور NGO ها * جنبش‌های اجتماعی * افزایش جمعیت شهرنشینی * گسترش جوامع و شبکه مجازی	* NGO های زیست محیطی، اجتماعی، هنری و... * خیزش زنان، سه شنبه‌های بدون خودرو، پیاده روی اربعین، اجتماع جهانی حج * سبک زندگی آپارتمانی، مهاجرت‌ها، اسکان غیررسمی، آسیب‌های اجتماعی * فیس بوک، تلگرام، واتساپ، رسانه‌های مجازی،
مؤلفه اقتصادی	* افزایش فردگرایی/ارتباط مجازی * افزایش مصرف‌گرایی * جهانی شدن فرهنگی * تحولات سبک زندگی * کارکردگرایی و تضعیف معنویت	* وابستگی به تلفن همراه و ارتباطات مجازی و کاهش تعاملات رودر رو، * گسترش فروشگاه‌های زنجیره‌ای، تبلیغات برندها و کالاها و ایجاد نیاز کاذب، * از بین رفتن خرده‌فرهنگها، گویش‌ها و پوشش‌ها و غذاها، آداب و رسوم محلی * کم‌رنگ شدن دین و مسائل دینی بین نسل‌های جدید،
مؤلفه اقتصادی	* افزایش سلطه ارز دلار در اقتصاد جهانی * گسترش بورس‌ها * تضعیف کسب و کارهای محلی * تغییر الگوهای خرید و فروش * گسترش سرمایه‌داری	* وابستگی اقتصادهای محلی به ارزش‌های رایج نظیر دلار، تأثیرپذیری بورس‌ها از تحولات منطقه‌ای و جهانی، * ظهور حوزه‌های جدید اقتصاد در کسب و کار، * فرسودگی صنایع و مکانیزه شدن روش‌های تولید، گسترش فروشگاه‌های زنجیره‌ای، تولید انبوه، * خرید و فروش مجازی، فروشگاه‌های زنجیره‌ای * خصوصی‌سازی،
مؤلفه فضایی-کالبدی	* هوشمندسازی و تکنولوژی‌های ساخت و ساز * گسترش اسکان غیررسمی و بافت‌های مسئله‌دار شهری * ظهور آسمان‌خراش‌ها و برج‌ها * افزایش آپارتمان‌نشینی * گسترش رویکردهای نوین شهرسازی	* ظهور مصالح و روش‌های ساخت هوشمند و ساختمان‌های هوشمند، اینترنت اشیا، کنترل و نظارت هوشمند، همسانی الگوی ساخت و ساز * افزایش شکاف طبقاتی، رشد فقر و بی‌خانمانی و بیکاری، رشد حومه‌های شهری و... * بلندمرتبه‌سازی، احداث برج‌های تجاری و اداری و مسکونی و یادمانی و خدماتی * شهرک‌های مسکونی آپارتمانی، کوی‌های سازمانی، مسکن مهر، مسکن اجتماعی * رویکردهای توسعه پایدار، مدرنیسم، پست مدرنیسم، نوشهرگرایی، شهر هوشمند،
مؤلفه سیاسی-حقوقی	* افزایش روندهای بین‌المللی در حوزه‌های ورزشی و فرهنگی و... * شکل‌گیری جهان تک‌قطبی و چندقطبی * افزایش مناقشات بین‌المللی	* پروتکل‌های یونسکو، NPT، 2030، فیفا، پروتکل‌های نظامی-سیاسی و... * ایالات متحده، چین، روسیه و... * جنگ‌های خاورمیانه، شمال آفریقا
مؤلفه حمل و نقل	* هوشمندسازی سیستم حمل و نقل	* افزایش استفاده از قطار و هواپیما، افزایش استفاده از مترو و... نرم‌افزارهای حمل و نقل هوشمند (اسنپ، تپسی و...)
مؤلفه زیست‌محیطی فرایندها کلان‌فرایندهای زیست محیطی	* تغییرات اقلیمی * کاهش منابع حیاتی * گسترش جنبش‌های محیط زیست پایدار	* محصولات تراریخته، تولید انبوه و کشاورزی‌های صنعتی، مصنوعی شدن محصولات، گلخانه‌های کشاورزی، آتش‌سوزی‌ها و سیلاب‌های شهری، گرم شدن زمین، جزایر حرارتی، آلودگی‌های زیست‌محیطی و... * کمبود آب، * اجلاس ریو و دستور کار ۲۱،

فرایندها کلان‌فرایندهای شهر و شهرسازی

در ادامه پژوهش براساس اصول، احکام و قوانین منتج از واقعگرایی اسلامی در پژوهش حاضر، به بررسی فرایندها کلان‌فرایندها و فرایندهای شهر معاصر (برداشت شده از پرسشنامه‌های نخبگان در تکنیک دلفی و مطالعات انجام شده) پرداخته شده است. بعبارتی دیگر فرایندها کلان‌فرایندها و فرایندهای داخلی از فیلتر واقعگرایی اسلامی عبور داده می‌شود.

پیشینه پژوهش

مقالات و پژوهش‌های بسیاری در رابطه با جهانی شدن در شهرهای کنونی منتشر شده، اما در رابطه با فرایندها کلان‌فرایندها و فرایندهای مطالعات محدودی انجام شده است. مطالعه فرایندها کلان‌فرایندها و فرایندها در شرایط امروزه ضروری به نظر می‌رسد. درهمین راستا در پژوهش حاضر به بررسی فرایندها کلان‌فرایندها و فرایندها در شهر معاصر ایرانی از منظر واقعگرایی اسلامی پرداخته شده است. جان نایسبت (۱۹۸۲) در کتاب خود با عنوان فرایندها کلان‌فرایندها برای اولین بار به موضوع

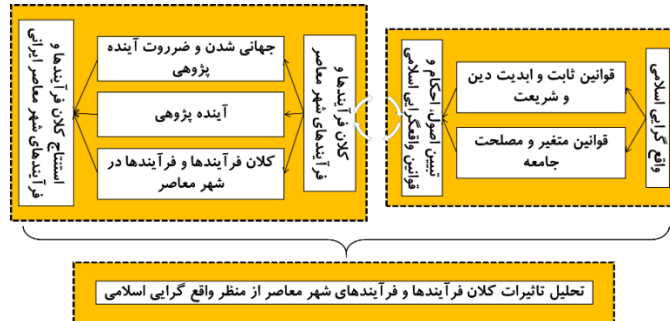
«فرایندها کلان‌فرایندها» در هزاره جدید اشاره نموده و سعی در دسته‌بندی آن‌ها داشته است. این کتاب چشم اندازی جدید را از هزاره جدید براساس ده کلان‌فرآیند به تصویر کشید و شیوه تحلیل فرآیند را در حوزه آینده پژوهی ارتقا داد (نایسبیت، ۱۹۸۲). پاتریک دیکسون (۲۰۱۶) نیز در کتاب خود در رابطه با فرایندها کلان‌فرایندها و فرایندهای هر کدام از آنها به تفکیک و بصورت مفصل بحث نموده است. از نظر وی در هزاره جدید می‌توان ده کلان‌فرآیند را در جوامع متصور شد، که این فرایندها کلان‌فرایندها به صورت بنیادی و آرام جهان را به یک سو می‌برد (دیکسون، ۲۰۱۶). مولر (۲۰۱۲) در رساله خود^۱ به بررسی موضوع فرایندها کلان‌فرایندها و تاثیرات آن‌ها پرداخته است. وی در پژوهش خود دسته‌بندی جدیدی با توجه به زمینه مطالعاتی از موضوع فرایندها کلان‌فرایندها ارائه نموده و تاثیرات آن‌ها را در حوزه تولیدات مطالعه نموده است (مولر، ۲۰۱۲). ام سی کان (۲۰۱۶) در پژوهش خود در رابطه با فرایندها کلان‌فرایندهای مرتبط با شهرنشینی صحبت نموده و این فرایندها کلان‌فرایندها را در قالب شش محوریت قرار می‌دهد. از نظر وی مسائل مالی محوری قدرتمند در رابطه با شهرنشینی و تاثیرات آن می‌باشد (ام سی کان، ۲۰۱۶). از آنجاییکه حوزه مطالعات فرایندها کلان‌فرایندها در مباحث جهانی شدن نیز به گونه و شیوه‌ای متفاوت بررسی می‌شود، می‌توان به پژوهش‌هایی نظیر سجادی و دیگران (۱۳۸۸)، زالی و اشرفی (۱۳۹۲)، سراقی و دیگران (۱۳۸۸) و رضایی و عباسی (۱۳۸۹) و غیره اشاره نمود که به نقد، بررسی و مطالعه جهانی شدن و تاثیرات آن پیرامون مسائل شهری، شهرنشینی و شهرسازی در کشورهای جهان سوم و ... پرداخته‌اند. توکلی نیا و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان «تقابل شهر ایرانی-اسلامی با چالش‌های شهری هزاره سوم» فرایندها کلان‌فرایندها و فرایندهای امروزین شهری را شناسایی نموده و سعی در استفاده از آیات قرآنی در جهت مقابله با تاثیرات داشته است. روش پژوهش، روش اسنادی و رویکرد تفسیری بوده و نهایتاً به این موضوع اشاره نموده است که شهر ناب ایرانی-اسلامی از ویژگی‌های منحصر به فردی از جمله محله‌های خود اتکا با کاربری مختلط و پیاده محور، عدالت محیط زیستی، عدم تبعیض و عدالت محوری، تنوع، عدم تفکیک فضایی، طبیعت‌گرایی، مسکن مناسب و در استطاعت، معماری خاص و سازگار با اقلیم، امنیت پایدار، مشارکت و همبستگی اجتماعی، تکثرگرایی، اجتناب از زیاده روی و اسراف و جاری بودن سنتها و احکام گوناگون تقلیل و ریشه کن کردن فقر برخوردار است که می‌تواند در اغلب موارد در برخورد با چالشهای شهری هزاره سوم موفق عمل نمایند (توکلی نیا و همکاران، ۱۳۹۵، ۷۰-۵۷). نبی پور (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان "تحلیل کلان‌فرآیند سیاست‌های کلان سلامت جمهوری اسلامی ایران" به موضوع فرایندها کلان‌فرایندهای هزاره جدید اشاره نموده است و سیاست‌های کلان در حوزه سلامت کشور را در رابطه با فرایندها کلان‌فرایندها بررسی نموده است تا جهت‌گیری سیاست‌های کلی کشور را ارزیابی نماید. روش پژوهش حاضر به صورت تحلیل فرآیند و پیش‌ماکرو به میکرو انجام شده است. در پایان نیز بعد از گردآوری فرایندهای حوزه سلامت کشور، همسویی برخی از سیاست‌های کلان را مطرح نموده اما این امر نیاز به بررسی و مطالعه بیشتر را می‌طلبد (نبی پور، ۱۳۹۳، ۱۰۳۰-۱۰۰۷). سیدمیرزایی (۱۳۸۳) در پژوهش خود در خصوص فرایندها کلان‌فرایندهایی که شهرنشینی را تحت تاثیر خود قرار داده است مطالعاتی انجام داده است. از نظر وی چهار کلان‌فرآیند را می‌توان در مباحث مرتبط با شهر در نظر گرفت که هر محوریت، خود مشتمل بر فرایندهایی جزئی تر است (سیدمیرزایی، ۱۳۸۳: ۱۰۴-۸۵).

روش پژوهش

توجه به پرسش‌ها و اهداف تحقیق حاضر نیازمند روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و رویکرد استدلال منطقی (فرهنگی-گفتمانی) است. در تحقیقات توصیفی همان گونه که از نام آن پیداست محقق می‌خواهد وضع موجود یک پدیده یا شی یا اتفاق خاصی را بررسی و توصیف نماید. امروزه نتایج این تحقیقات کمک شایانی به تصمیم‌گیری‌ها و سیاستگذاری‌ها در سطح جامعه دارد. «در روش تحقیق تحلیلی، روابط بین عناصر تحلیل می‌شود. این نوع تحقیق معمولاً برای روشن نمودن اینکه مولفه‌ها و ابعاد موضوع چه رابطه‌ای باهم دارند؟ انجام می‌شود» (خاکی، ۱۳۷۸، ۲۱۳). این روش در مطالعات نظری، برای تجزیه و تحلیل تاثیرات مابین فرایندها کلان‌فرایندها و فرایندهای شهر معاصر و واقع‌گرایی اسلامی و تحلیل روابط بهره‌گرفته شده است. ابزارهای مورد استفاده در پژوهش حاضر، مطالعات کتابخانه‌ای، اسنادی و بهره‌گیری از پرسشنامه می‌باشد. پرسشنامه تدوین شده در پژوهش حاضر ر راستای بهره‌گیری از تکنیک دلفی و دیدگاه‌های صاحب نظران در خصوص تبیین فرایندها کلان‌فرایندها و فرایندهای جاری در

¹ A critical review of the megatrends and their implications for procurement

شهرهای معاصر ایرانی می باشد. پرسشنامه حاضر در بین ۵۰ نفر از متخصصین در حوزه آینده پژوهی و شهرسازی و معماری توزیع شد و در نهایت ۳۵ پرسشنامه به صورت کامل دریافت گردید. از نتایج حاصله در فرآیند پژوهش بهره گرفته شده است. در شکل زیر فرآیند پژوهش آورده شده است.

شکل ۴. فرآیند پژوهش

یافته‌ها و بحث

همانطور که صحبت شد، فرایندها، کلان‌فرایندها و فرایندهای موجود در شهر امروز، به تفکیک مولفه‌های شهرشناسی مشتمل بر این محوریت‌ها می باشد: «فرایندها، کلان‌فرایندهای اجتماعی، فرایندها، کلان‌فرایندهای فرهنگی، تغییرات اقتصادی و جهانی شدن آن، فرایندها، کلان‌فرایندهای فضایی-کالبدی شهری، فرایندها، کلان‌فرایندهای سیاسی و حقوقی، فرایندها، کلان‌فرایندهای حمل و نقلی، فرایندها، کلان‌فرایندهای زیست محیطی». در این بخش از پژوهش با استفاده از رویکرد نظری تحقیق که واقع‌گرایی اسلامی است به بررسی آثار فرایندها، کلان‌فرایندها در شهرسازی پرداخته شده است. تأثیرات این فرایندها، کلان‌فرایندها در شهرسازی خاصه در نمود شهری بررسی شده و از منظر واقع‌گرایی اسلامی زوایای آن تدقیق شده است.

فرایندها، کلان‌فرایندهای اجتماعی و فرایندها، کلان‌فرایندهای فرهنگی

اولین کلان‌فرآیندی که در شهر معاصر بیشترین تأثیر را از خود برجای گذاشته و بصورت ملموس در تمامی ابعاد شهر و مردم حس می شود، کلان‌فرآیند تغییرات فرهنگی-اجتماعی است. کلان‌فرآیند فرهنگی-اجتماعی به تفکیک مورد بررسی قرار داده شده است. کلان‌فرآیند اجتماعی، مشتمل بر فرایندهای داخلی ظهور NGOها، جنبش‌های اجتماعی، افزایش جمعیت شهرنشینی و گسترش جوامع و شبکه‌های مجازی می باشد. و کلان‌فرآیند فرهنگی نیز شامل: افزایش فردگرایی و ارتباطات مجازی، افزایش مصرف‌گرایی، جهانی شدن فرهنگی، تحولات سبک زندگی و کارکردگرایی و تضعیف معنویت است.

حرکت فرایندها، کلان‌فرایندها به عنوان موج‌های پیشران عصر حاضر با همه ابعاد وسیعی که دارد، هر چند نتوانسته است به طور کامل حاکمیت ملی دولت‌ها را کنار بزند، اما در عین حال موجب شده است که «حاکمیت»، مفهوم اصیل خود را از دست بدهد؛ به طوری که دولت‌ها استقلال و آزادی عمل کامل خود را از دست داده‌اند. موضوعاتی از قبیل: حقوق بشر، منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای، تجارت جهانی، تأسیس دیوان کیفری بین‌المللی و... از مصادیق محدودیت به شمار می آیند (سرفرازی، ۱۳۹۳، ۸۳-۸۲). در کنار این تغییرات گونه‌ها و نمودهای جدیدی از فرهنگ نیز امروزه در قالب ارزش مطرح می شود؛ محوریت‌هایی در قالب: حقوق بشر، دموکراسی، آزادی، سکولاریسم و...؛ که حتی اگر با فرهنگ جامعه مقصد در تقابل باشد به آن جامعه توسط مردم تحمیل می شود. کلان‌فرآیند تغییرات فرهنگی-اجتماعی منجر به وقوع پیوستن جنبش‌های اجتماعی با موضوعات و اهداف گوناگون می شود. این جنبش‌ها با محوریت‌هایی نظیر خیزش زنان، جنبش‌های قومی، جنبش‌های دینی و مذهبی و... در سرتاسر جهان روی می دهد. در این میان موضوع جنبش‌های مرتبط با دین و جنبش‌های مذهبی بیشترین فعالیت و تأثیرگذاری را از خود نشان می دهند.

همانطور که در آیات قران کریم و روایات معتبر آورده شده است، کلان‌فرآیند جنبش‌های دینی-مذهبی خاصه در دین مبین اسلام به معنای برپایی حکومتی جهانی و واحد در سرتاسر دنیا است. این حکومت کامل‌ترین نوع عدالت و حکمرانی خوب را به

منصه ظهور خواهد رساند و بستری برای بالاترین مرحله رشد و تعالی مردم فراهم می نماید. از دیگر ویژگی هایی که در دین مبین اسلام در باب کلان فرآیند جنبش های دینی-مذهبی آورده شده است می توان به مواردی نظیر: رهبری حکومت جهانی بر دوش افرادی صالح و عادل بوده که مجریان دستورات خدا بر روی زمین اند، محور اصلی این حکومت جهانی بر پایه عقل، اخلاق، معنویت و امنیت استوار بوده و دور از هوای نفس و وسوسه های آن است، رشد و توسعه علم از همه وجوه تامین شده و در اختیار همه قرار خواهد گرفت و ... اشاره نمود. با توجه به موارد گفته شده می توان چنین نتیجه ای را مطرح نمود که کلان فرآیند تغییرات فرهنگی-اجتماعی و خاصه جنبش های دینی-مذهبی که در جامعه غرب مطرح شده است نه تنها آرامش، امنیت و تعالی بشریت را به همراه ندارد، بلکه بستری پر از التهاب و کنش خواهد بود. در واقع جهانی شدن اسلامی که استوار بر فطرت است و قوانین ثابت را مخدوش نمی کند، می تواند نتیجه مطلوب در پیش داشته باشد. در جدول زیر به بررسی آثار این فرایندها/کلان فرایندها در شهرداری پرداخته شده و سپس با بهره گیری از راهبرد نظری پژوهش «واقعگرایی اسلامی»، کلان فرآیند تغییرات فرهنگی-اجتماعی مورد نقد قرار گرفته و مزایا و معایب آن آورده شده است.

جدول ۴

کلان فرآیند فرهنگی و کلان فرآیند اجتماعی از منظر واقعگرایی اسلامی

کلان فرآیند	فرآیند	اصول واقعگرایی اسلامی
کلان فرآیند	فرآیند	حقوق الهی / حقوق نفس / حقوق سایر انسانها / حقوق خلقت زیست محیطی
ظهور NGO ها	ظهور NGO ها	امام علی (ع) در خطبه ۲۱۶ نهج البلاغه می فرماید: "مِنْ وَاجِبِ حَقِّكَ عَلَى الْعِبَادِ التَّصَبُّحُ بِمَبْلَغِ جَهْدِهِمْ وَ التَّعَاوُنُ عَلَى إِقَامَةِ الْحَقِّ بَيْنَهُمْ". در این خطبه به اهمیت همکاری و خیرخواهی برای مردم و خواست مردم برای تحقق آن سخن گفته شده است. در شرایط امروزه شهر، وجود سمن ها (NGO) می تواند در پیشبرد برخی از اهداف به شهر کمک نماید. اما این امر مانند شمشیری دو لبه بوده و به آنی می تواند در خلاف جهت احکام و قوانین ثابت شهر ایرانی-اسلامی حرکت نموده و موجبات آسیب به ارزش ها را فراهم نماید. این سمن ها علاوه بر اینکه می تواند بعنوان یک نمود از وحدت در قالب ارزش های شهر ایرانی-اسلامی باشد، در صورتیکه مطابق با احکام ثابت خاصه موضوع توحید نباشد، ارزش ها را زیر سوال برده و میزان تاثیرپذیری نادرست از اصول دیگر را افزایش می دهد.
	جنبش های اجتماعی	قرآن کریم در آیه ۹۲ سوره انبیا به اهمیت اتحاد و همبستگی در پیشبرد اهداف بدین سان سخن می گوید: "إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ". جنبش های اجتماعی با توجه به هدف خود طیف های مختلفی را در بر می گیرد. جنبش های اجتماعی، جنبش های مذهبی، خیزش زنان و ... را می توان عنوان نمود. در این جنبش ها نیز بسته به هدف می توان تحلیل نمود. ظاهر و باطن پندش هایی که در شهر ایرانی-اسلامی به وقوع می پیوندد می بایست با احکام ثابت واقعگرایی اسلامی در یک جهت باشد.
افزایش جمعیت شهرنشینی	افزایش جمعیت شهرنشینی	افزایش روز افزون جمعیت ساکن در شهرها، خاصه در شهرهای معاصر ما، می تواند فرصت ها و تهدیدات بسیاری را پیش روی قرار دهد. این امر خود مشکلات و تهدیداتی نظیر بافت های مشکل دار شهری، افزایش مهاجرتها، خالی شدن روستاها و ... را به همراه دارد. این مسائل منجر به نقض حقوق الهی، حقوق نفس و خاصه حقوق سایر انسان ها می شود.
	گسترش جوامع و شبکه های مجازی	جوامع و شبکه های مجازی امروزه بعنوان یکی از فرایندها (روندها، ترندها) اصلی در جهت جهانی شدن می باشد که در تمامی ابعاد و وجوه انسان تاثیر گذاشته است در رابطه با شرایط امروزین می توان گفت در بهره برداری از شبکه های مجازی اغلب حقوق الهی و اخلاقی و حقوق سایر انسان ها رعایت نشده است. در صورتیکه با توجه به احکام ثابت به استفاده از جوامع و فضاهای مجازی اقدام شود، می تواند در پیشبرد اهداف کارا واقع گردد.
افزایش فردگرایی و ارتباطات مجازی	افزایش فردگرایی و ارتباطات مجازی	فردگرایی در قرآن کریم مذموم و ناپسندیده خطاب می شود. در آیه ۱۰۳ سوره آل عمران این آیه مشهور آورده شده است: "واعتصموا بحبل الله جميعاً ولا تفرقوا" یکی از مهمترین فرایندها (ترند، روند) از منظر فرهنگی، افزایش فرد گرایی می باشد. این امر در فرآیند سبک زندگی نیز بیشترین تاثیر خود را گذاشته است. افزایش فردگرایی منجر به نادیده گرفتن سایر مخلوقات و سایر حقوق و اصول واقعگرایی اسلامی می شود. عبارتی دیگر فرد گرایی که در شهر امروز بیشترین نمود را دارد موجب نادیده گرفته شدن حقوق الهی، حقوق نفس، حقوق سایر انسانها و حقوق خلقت زیست محیطی می شود.
	جهانی شدن فرهنگی	یکی از فرایندهای حال حاضر در کلان فرآیند فرهنگی، موضوع جهانی شدن فرهنگی می باشد. تمایل روز افزون و سوق یافتن به یک فرهنگ یکسان، از جمله محوریت های مهم در شهر امروز می باشد. این فرآیند موجب از بین رفتن خرده فرهنگ ها، آداب و رسوم، گویش ها و پوشش ها و ... شده است. این فرآیند حتی به دین و معنویت نیز آسیب وارد نموده و باورهای مردم را تضعیف نموده است. این فرآیند از منظر واقعگرایی اسلامی ناقض حقوق نفس، حقوق سایر انسان ها و حقوق خلقت زیست محیطی می باشد.

فرایندها/کلان فرایندهای اجتماعی

موانع اجتماعی-فرهنگی

فرایندها/کلان فرایندهای فرهنگی

مصرف‌گرایی نیز از جمله خصوصیات مذموم در دین اسلام می‌باشد. آیه ۱۴۱ سوره انعام نیز در این رابطه آورده است: "وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ". افزایش مصرف‌گرایی نیز همچون افزایش فردگرایی تأثیر بسزایی در تغییر شکل سبک زندگی مردم در سطح شهر می‌گذارد. مصرف‌گرایی از جمله رویدادهایی هست که امروزه بسیار مطرح شده و بیشترین نمودهای کالبدی تحت عنوان مظاهر شهری را به نمایش گذاشته است. با توجه به وجود شکاف طبقاتی در سطح جامعه، می‌توان این فرایند را در حقیقت در خلاف حقوق سایر انسان‌ها و حقوق نفس قرار داد و در اغلب موارد حقوق الهی و حقوق خلقت زیست محیطی نقض می‌نماید.

در سوره نجم آیات ۳۰-۲۹ در نکوهش دنیاگرایی و اهمیت بیش دادن به آن آورده شده است: "فَأَعْرَضُ عَنْ مَنْ تَوَلَّىٰ عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ذَلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ". توجه به معنویت و دین‌گرایی، از جمله موضوعات مهمی است که به زندگی انسان هدف داده و او را به تعالی می‌رساند. یکی از فرآیندهای کلان‌فرآیند فرهنگی، "کارکرد گرایی و تضعیف معنویت" می‌باشد. توجه صرف به کارکرد در شهر معاصر و به ورطه فراموشی سپرده شدن معنویت و دین از جمله آسیب‌هایی می‌باشد که اساس شهر ایرانی-اسلامی را تحت تأثیر خود قرار میدهد. این فرآیند از منظر واقع‌گرایی اسلامی حقوق نفس و حقوق سایر انسان‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

سبک زندگی از جمله موضوعات مهم در شهرسازی می‌باشد که تمام وجوه را چه در شهر و چه در میان انسان‌ها تحت تأثیر خود قرار داده است. مولفه‌ها و موارد بسیاری در تغییرات سبک زندگی موثر هستند و این امر حساسیت این محوریت را بالاتر می‌برد. سبک زندگی تحت تأثیر فرآیندهای فرآیندها کلان‌فرآیندهای دیگر و حتی فرآیندهای داخلی خود، در طی دو الی سه دهه اخیر بسیار متفاوت تر شده است. این تحولات پیش آمده در حقوق الهی، حقوق نفس، حقوق سایر انسان‌ها و حقوق خلقت زیست محیطی نیز نمود پیدا می‌نماید. کم‌رنگ شدن جایگاه معنویت در زندگی مردم، بی‌توجهی به سایر هم‌نوعان، بی‌توجهی به زیست پیرامون و شکاف طبقاتی و فقر و ... و بسیاری از مثالهای دیگر همه نمودهایی از تحولات سبک زندگی هستند. در تبیین معیارها و مولفه‌های سبک زندگی سالم در شهر ایرانی-اسلامی همواره توجه به چهار اصل و حکم ثابت ضروری می‌باشد.

تغییرات اقتصادی و جهانی شدن آن

کلان‌فرآیند تغییرات اقتصادی و جهانی شدن آن دومین کلان‌فرآیند در عصر حاضر شهر ایرانی-اسلامی است. اولین و ابتدایی‌ترین فرصت به دست آمده از کلان‌فرآیند تغییرات اقتصادی و جهانی شدن تجارت آزاد است که اثر آن بر اقتصاد جهانی قابل مشاهده است. تجارت آزاد در ساده‌ترین تعبیر یعنی تجارت بسیار، که نتیجه آن افزایش جریان‌های مالی است. همچنین افزایش جریان‌های مالی و تجاری منجر به توزیع مجدد سرمایه می‌شود که این توزیع مجدد از سرمایه می‌تواند به کشورهای در حال توسعه کمک کند تا از توقف در انتهای مسیر توسعه جهانی رها شوند. در جدول زیر با بهره‌گیری از اصول، احکام و قوانین واقع‌گرایی اسلامی به نقد و ارزیابی کلان‌فرآیند تغییرات اقتصادی و جهانی شدن و فرآیندهای داخلی آن پرداخته شده است.

جدول ۵

کلان‌فرآیند تغییرات اقتصادی و جهانی شدن آن از منظر واقع‌گرایی اسلامی

کلان‌فرآیند	فرآیند	اصول واقع‌گرایی اسلامی		
		حقوق الهی	حقوق نفس	حقوق سایر انسانها
موانع اقتصادی توسعه اقتصادی و جهانی شدن آن	ارز	حقوق خلقت زیست محیطی	حقوق خلقت زیست محیطی	حقوق خلقت زیست محیطی
	دلار در اقتصاد جهانی	حقوق خلقت زیست محیطی	حقوق خلقت زیست محیطی	حقوق خلقت زیست محیطی
	تضعیف کسب و کارهای محلی	حقوق خلقت زیست محیطی	حقوق خلقت زیست محیطی	حقوق خلقت زیست محیطی
تغییر الگوهای خرید و فروش	تغییر الگوهای خرید و فروش	حقوق خلقت زیست محیطی	حقوق خلقت زیست محیطی	حقوق خلقت زیست محیطی

رعایت آداب معامله و خرید و فروش نیز در اسلام بسیار مورد توجه قرار گرفته است. امام صادق (ع) می‌فرماید: "مَنْ أَرَادَ التَّجَارَةَ فَلْيَتَّقِ فِي دِينِهِ لِيَعْلَمَ بِذَلِكَ مَا يَجِلُّ لَهُ مِمَّا يَحْرُمُ عَلَيْهِ وَ مَنْ لَمْ يَتَّقِ فِي دِينِهِ ثُمَّ اتَّجَرَ تَوَرَّطَ فِي الشُّبُهَاتِ". پیدایش فضای مجازی و گسترش آن حوزه‌های بسیاری را دگرگون کرده است. یکی از این حوزه‌ها، بحث خرید و فروش می‌باشد. خرید فروش محازی را می‌توان یکی از مصادیق این فرآیند دانست. پرداخت نکردن مالیات توسط این کسب و کارها، یکی از نکته‌های مهمی می‌باشد که ارزش عدالت را زیر سوال می‌برد، اما از طرفی دیگر کارآفرینی از نقاط مثبت این فرآیند می‌باشد.

گسترش بورس‌ها از جمله فرایندهای بسیار مهم در نظام اقتصادی جهان می باشد. در واقع ما شاهد ظهور حوزه‌های جدید اقتصاد در کسب و کار می‌باشیم که در پیشرانی اقتصاد و کلان فرآیند آن بسیار کلیدی است. این فرآیند به مانند شمشیر دولبه عمل می‌کند و نمی توان به صورت قطع یقین در رابطه با تغییرات ایجاد شده توسط آن در شهر و شهرسازی صحبت نمود. این فرآیند در صورتی که ناقص اصول واقعگرایی اسلامی نباشد میتوان فرصتهای جدیدی را در پیش روی شهر ایرانی قرار دهد.	گسترش بورس ها
گسترش سرمایه‌داری، افزایش خصوصی سازی نیز از فرآیند جهانی در این کلان فرآیند است. این فرآیند از منظر واقعگرایی اسلامی حقوق نفس، حقوق سایر انسان ها، حقوق خلقت زیست محیطی و حقوق الهی را در اغلب موارد نقض می نماید.	گسترش سرمایه داری

کلان فرایندهای سیاسی و حقوقی

با ظهور کلان فرایندهای سیاسی و حقوقی، نیروهای جدیدی در عرصه جهانی شکل گرفته که نقش مطلق دولت‌ها را به‌عنوان تنها عنصر نظام حقوق بین‌الملل متزلزل کرده و دولت‌ها را به احترام به افکار عمومی در سطح ملی و جهانی، رعایت حقوق بشر و تأمین آزادی‌های افراد و نیز رعایت قوانین بین‌المللی برای حفظ محیط زیست ملزم نموده است. در این نظام جدید، هیچ نوع ساختار سازمانی این امکان را به یک دولت نمی‌دهد که به طور مطلق، جامع، عالی و یک جانبه، جریانات جهانی را که بر قلمرو مورد ادعایش تأثیر می‌گذارند کنترل کند (شولت، ۱۳۸۲، ۱۷۰). در جدول زیر با توجه به مطالب آورده شده پیرامون کلان فرآیند سیاسی و حقوقی، فرایندهای داخلی این کلان فرآیند از منظر واقع‌گرایی اسلامی به ارزیابی گذاشته شده است.

جدول ۶

کلان فرآیند سیاسی و حقوقی از منظر واقعگرایی اسلامی

کلان فرآیند	فرآیند	اصول واقعگرایی اسلامی		
		حقوق الهی	حقوق نفس	حقوق سایر انسان‌ها
حقوقی مربوط به کلان فرایندهای سیاسی و حقوقی	افزایش روندهای بین‌المللی در حوزه های ورزشی و فرهنگی و ...	یکی از فرآیندهای داخلی در این کلان فرآیند موضوع افزایش روندهای بین‌المللی در حوزه های ورزشی و فرهنگی و ... می باشد. روندهایی نظیر قوانینی که یونسکو تعیین می کند، 2030، و ... این روندها خود به عنوان اهرم فشار در برخی مواقع عمل نموده و سیاست های جاری در یک کشور را تحت تاثیر خود قرار داده و منشا فشار کشوری بر کشور دیگر را فراهم می آورد. این فرآیند حقوقی نظیر حقوق نفس و سایر انسان ها را نیز مخدوش می نماید.	حقوق خلقت زیست محیطی	
	شکل گیری جهان تک قطبی و چند قطبی	چیزی که امروزه در جهان، می توان شاهد آن بود، موضوع چند قطبی شدن جهان و فشار وارد شدن به سایر کشورها بود. کشورهایی نظیر ایالات متحده، چین، روسیه و ... به ابر قطبهایی در جهان مبدل شده اند که منجر به آسیب رساندن به سایر نقاط می گردند. این فرآیند از منظر واقعگرایی اسلامی نیز، حقوق الهی، حقوق نفس، حقوق سایر انسان ها و حقوق خلقت زیست محیطی را نقض نموده است.		
	افزایش مناقشات بین‌المللی	افزایش مناقشات بین‌المللی را می توان از تبعات جهان چند قطبی دانست. این فرآیند ناقص تمامی احکام، اصول و حقوق از منظر واقعگرایی اسلامی می باشد.		

کلان فرایندهای زیست محیطی

نمی توان کلان فرایندهای زیست محیطی را الزاماً دارای اثرات نامطلوب بر محیط زیست دانست. با این حال، برخی از جلوه های کلان فرایندهای زیست محیطی همچون گسترش و افزایش ترافیک هوایی، افزایش خودروها و کامیون ها و افزایش حمل و نقل دریایی و مصرف بیشتر آب و انرژی فسیلی تأثیراتی چشمگیر بر محیط زیست طبیعی داشته اند. این فرایندها در مقیاس های مختلف بر محیط زیست تأثیر می گذارند؛ از مقیاس محلی گرفته تا مقیاس جهانی (کمیساریای عالی سازمان ملل برای پناهندگان)، در جدول زیر فرایندها با توجه به واقعگرایی اسلامی بررسی شده است. (۱۹۹۷).

¹ United Nations High Commissioner for Refugees. (UNHCR), 1997

جدول ۷

کلان‌فرایند زیست محیطی از منظر واقع‌گرایی اسلامی

کلان فرآیند	فرآیند	اصول واقع‌گرایی اسلامی			موقف زیست محیطی
		حقوق الهی	حقوق نفس	حقوق سایر انسانها	
کلان فرآیند زیست محیطی	تغییرات اقلیمی	حقوق خلقت زیست محیطی	حقوق سایر انسانها	حقوق خلقت زیست محیطی	موقف زیست محیطی
	کاهش منابع حیاتی	حقوق الهی	حقوق نفس	حقوق خلقت زیست محیطی	
	گسترش جنبش‌های محیط زیست پایدار	حقوق خلقت زیست محیطی	حقوق سایر انسانها	حقوق خلقت زیست محیطی	

کلان‌فرایندهای حمل و نقلی

در عصر جهانی شدن، ارتباطات و تغییرات فن‌آورانه جایگاه عمده‌های در کم‌رنگ کردن نقش زمان و مکان در تحولات بین‌المللی داشته‌اند. از سوی دیگر، رسانه‌ها به‌عنوان محرک اصلی فرایند جهانی شدن در چگونگی تأثیر این فرایند و بهره‌گیری از فرصت‌ها یا اجتناب از تهدیدات آن نقش بسیار کلیدی و بنیادین ایفا می‌کنند (کاوسی، حسنی، ۱۳۹۳، ۱۷۳). پیشرفتهای حاضر در عصر تکنولوژی بیشترین تأثیر را در تمام وجوه مرتبط با انسان داشته‌اند، اما این تأثیرات در کلان‌فرایندهای حمل و نقلی تحولات بسیاری را به ارمغان آورده است. بهره‌گیری از نرم افزارهای حمل و نقلی درون و برون شهری از جمله مهمترین مصادیق کلان‌فرایندهای حمل و نقلی می‌باشد. در جدول زیر با استفاده از واقع‌گرایی اسلامی، فرآیند داخلی کلان‌فرایندهای حمل و نقلی بررسی شده است.

جدول ۸

کلان‌فرایند حمل و نقلی از منظر واقع‌گرایی اسلامی

کلان فرآیند	فرآیند	اصول واقع‌گرایی اسلامی			موقف حمل و نقلی
		حقوق الهی	حقوق نفس	حقوق سایر انسانها	
کلان فرآیند حمل و نقلی	هوشمندسازی سیستم حمل و نقل	حقوق خلقت زیست محیطی	حقوق سایر انسانها	حقوق خلقت زیست محیطی	موقف حمل و نقلی
	نقل	حقوق الهی	حقوق نفس	حقوق خلقت زیست محیطی	

کلان‌فرایندهای فضایی-کالبدی شهری

یکی از برجسته‌ترین نتایج و پیامدهای کلان‌فرایندهای فضایی-کالبدی شهری، رشد بی‌سابقه شهرنشینی و به دنبال آن، ظهور مجموعه‌تر و جدیدی از شهرهاست (فنی، ۱۳۹۳، ۱۱۸). به دنبال آن می‌توان شاهد افزایش نرخ جمعیت شهرنشین در کشورهای در حال توسعه بود؛ کشورهایی که در پی ایجاد تغییرات اساسی و سریع در محوریت‌هایی نظیر اقتصاد و سیاست بوده‌اند. این افزایش نرخ شهرنشینی، منجر به شکل‌گیری مسائل و مشکلات جدید و بسیاری شد که طیف گسترده‌ای از شهرهای کشورهای در حال توسعه (شهرهای کوچک و شهرهای بزرگ) را در نوردید. در جدول زیر فرایندهای داخلی در کلان‌فرایند فضایی-کالبدی از منظر واقع‌گرایی اسلامی به ارزیابی گذاشته شده است.

شهر ایرانی-اسلامی را حفظ نماید و آن را به حاشیه نراند. امید است توجه به این موج‌های عظیم در کشور خاصه در مدیریت های شهرهای معاصر بیشتر شده و آگاهانه‌تر و با بینش دقیق‌تر شهرها به فعالیت خود ادامه دهند.

منابع

- اسکندری، حسین. (۱۳۹۱). پارادایم پیچیدگی و همگرایی معرفت‌شناختی با واقع‌گرایی اسلامی. فصلنامه علمی پژوهشی خردنامه، ۶۹، ۵۱-۷۰. توکلی نیا، جمیله و محمدیان، حسن و ضرغامی، سعید و رستمی، قهرمان. (۱۳۹۵). تقابل شهر ایرانی-اسلامی با چالش های شهری هزاره سوم. مطالعات شهر ایرانی-اسلامی، ۷(۲۵)، ۵۷-۷۰.
- جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۹۴). *مفاتیح الحیاه*. تهران: انتشارات اسراء.
- خاکی، غلامرضا. (۱۳۷۸). روش تحقیق با رویکردی به پایان نامه نویسی. تهران: انتشارات بازتاب.
- دولتشاه، عماد. (۱۳۹۵). *آینده پژوهی و آینده نگاری*. شیراز: موسسه آینده نگاران فن آفرین جنوب.
- سرافرازی، مهرزاد و خرمی، احمد و بهبودی، محمدحسن. (۱۳۹۳). *جهانی شدن: ابعاد، مفاهیم، آثار و پیامدها*. تهران: انتشارات مرکز ملی جهانی شدن.
- سیدمیرزایی، سید محمد. (۱۳۸۳). نگاهی به آینده شهر. *پژوهشنامه علوم انسانی*. ۴۱ و ۴۲، ۸۵-۱۰۴.
- طباطبایی، محمدحسین. (۱۳۸۷). *معنویت تشیع به ضمیمه چند مقاله دیگر*. گردآوری توسط محمد بدیعی با مقدمه علامه حسن زاده آملی. قم: انتشارات تشیع.
- فتی، زهره. (۱۳۹۳). *توسعه، پایداری و جهانی شدن*. تهران: انتشارات مرکز ملی جهانی شدن.
- کاوسی، اسماعیل. (۱۳۹۳). *فرهنگ و جهانی شدن*. تهران: انتشارات مرکز ملی مطالعات جهانی شدن.
- گودرزی، غلامرضا. (۱۳۸۳). طراحی مدل مفهومی مدیریت بحران آینده نگری با رویکرد فرهنگی. *نشریه کمال مدیریت*. ۴ و ۵، ۱۳۱-۱۴۸.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۸۱). *اسلام و مقتضیات زمان*. جلد دوم. تهران: انتشارات صدرا.
- معیری، علیرضا. (۱۳۹۳). *رویکردی چند رشته ای به جهانی شدن*. تهران: انتشارات مرکز ملی مطالعات جهانی شدن.
- مقیمی، ابوالفضل. (۱۳۹۴). معرفت شناسی آینده پژوهی در رویکردهای نظری به برنامه ریزی شهری، معماری و صنعت ساختمان. *نشریه مدیریت شهری*. ۳۸، ۷۵-۱۰۴.
- منطقی، محسن. (۱۳۹۱). درآمدی بر اسلام و آینده پژوهی. *اسلام و پژوهش های مدیریتی*. ۱(۴)، ۱۹-۳۳.
- مولایی، اصغر. (۱۳۹۶). *تبیین نظم و پیچیدگی شهر از منظر واقع گرایی اسلامی (نمونه موردی: بازار شهر تبریز)*. رساله منتشر نشده دکتری، دانشکده معماری و شهرسازی. دانشگاه هنر اسلامی تبریز.
- ناظمی اشنی، امیر و قدیری، روح الله. (۱۳۸۵). *آینده نگاری از مفهوم تا اجرا*. تهران: مرکز صنایع نوین.

References

- Atkinson, S. (2016). *10 Mega Trends that are (re)shaping our world*. IPSOS Turkey.
- Dixon, P. (2016). *The Future of (almost) Everything*, Kindle Edition.
- Dollatshah, E. (2016). *Futures Study and Futurism*. Shiraz: Southern Technological Futurists Institute. (in Persian)
- Eskandari, H. (2012). The paradigm of the complexity and convergence of knowledge with Islamic realism. *Scientific Journal Kheradname-ye Sadra*. No 69. (in Persian)
- Fanni, Z. (2014). *Development, sustainability and globalization*. Tehran: National Center for Globalization Publications. (in Persian)
- Godarzi, G. (2004). Designing a conceptual model of crisis management foresight with a cultural approach. *Journal of Kamale Modiriati*. No 4-5. (in Persian)
- H&Z consulting. (2011). *Challenges in Procurement 2021*. München.
- Javadi Amoli, A. (2015). *Mafatih al-Hayat*. Tehran: Asra publication. (in Persian)
- Kavosi, E. (2014). *Culture and globalization*. Tehran: National Center for Globalization Publications. (in Persian)
- Khaki, G. (1999). *Research method with an approach to dissertation writing*. Tehran: Baztaab publication. (in Persian)
- Manteghi, M. (2012). An Introduction to Islam and Futurism. *Journal of Islam and Pajoheshaye Modiriati*. No 4. Pp 19-33. (in Persian)

- McCann, S. (2016). *Global Mega-trends: Urbanisation a key driver of growth*. Group CEO and Managing Director. Lend Lease.
- Moeri, A. (2014). *A multidisciplinary approach to globalization*. Tehran: National Center for Globalization Publications. (in Persian)
- Moghimi, A. (2015): Future epistemology of theoretical approaches tourban planning, architecture and building industry. *Journal of Urban Management*. No 38. Pp 75-104. (in Persian)
- Molaei, A. (2017): *Explaining the order and complexity of the city from the perspective of Islamic realism (case study: Tabriz city bazaar)*. PhD thesis in Islamic urbanism. Under the guidance of: Dr. Mohammad Taghi Pirbabaei. Tabriz Islamic art University. (in Persian)
- Moller, K.J. (2012). *A critical review of the megatrends and their implications for procurement*. Master Thesis at University of Twente. School of Management and Governance. 1th supervisor: Prof. Dr. Holger Schiele. 2th supervisor: Niels Pulles.
- Motahari, M. (2002). *Islam and Time requirements*. Tehran: Sadra Publication. (in Persian)
- Naisbitt, J. (1982). *Megatrends: Ten New Direction Transforming Our Lives*. Warner Books. New York.
- Nazemi, Amir and Ghadiri, Rohollah. (2006). *Futurism from concept to implementation*. Tehran: Markaz Sanayee Novin Publication. (in Persian)
- Sarafrazi, M., Khorami, A. & Behbodi, M.H. (2014): *Globalization: Dimensions, Concepts, Effects and Consequences*. Tehran: National Center for Globalization Publications. (in Persian)
- Sayer, A. (1992). *Method in Social Science: A Realist Approach*. Routledge: London.
- Schreiber, U. (2015). *Megatrends 2015 Making Sense of a World in Motion*. Ey journals.
- Seyedmirzaie, S.M. (2004). A Perspective on the Future of the City. *Journal of Human Sciences*. No 41-42. Pp 85-104. (in Persian)
- Sheate, W., Zampanetti, T., Bennett, S., & Rogeli, M. (2007). *EEA Research Foresight for Environmental and Sustainability (Final report)*. Collingwood Environmental Planning. Milieu Environmental Law & policy.
- Sieler, S. (2017). *Megatrend globalisation: what is the role of developing countries?* KfW Development Research. No 3.
- Tabatabaei, M. (2008). *Shiee spirituality attached to several other articles*. Collect By Mohammad Badiie. Qom: Tashaioe Publication. (in Persian)
- Tavakolinia, J., Mohammadian, H., Zarghami, S. & Rostami, G. (2016). Confrontation of Iranian-Islamic city against the major urban challenges in era of globalization. *Journal of Studies on Iranian-Islamic City*. Vol 7. No 25. (in Persian)
- United Nations High Commissioner for Refugees. (UNHCR, 1997). *The State of the World's Refugees: A Humanitarian Agenda*. New York: Oxford University Press.
- Z_punkt consulting firm. (2008). *Megatrends*. Z_punkt GmbH the Foresight Company Köln Karlsruhe Berlin.